

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VIII. V Ljubljani 1. novembra 1868. List 21.

Beseda,

*ktero je govoril v štirskem deželnem zboru poslanec gospod pl. Buol-Bernburg *) v 22. seji 3. oktobra t. l. o šolski postavi.*

(Po „Vaterlandu“ prosto poslovenil M. Močnik.)

V vvodu pravi g. poslanec, da ni mislil v tej stvari govoriti, pa prikazale so se pri zborovanji reči, ktere ga napotujejo, da govori. „Če to obravnavo pregledujem“, pravi on, „vidim, da se slavni zbor tukaj na dvojce cepi: ena stran hoče obstoječe obderžati, druga pa s tim, kar se podaja, ni zadovoljna, in še več tirja! — ena stranka hoče šolsko postavo po vladinem predlogu, druga pa ta predlog zametuje, in nasvetuje toliko popravkov, da jo skoraj zaverže. Ko bi se pri sklepu splošne debate prašalo, ali se ima postava po vladinem predlogu z nekterimi malimi premembami sprejeti, bi jaz rekel, da ne, in glasoval bi zoper vladin predlog. Glasoval bi s tako zvano radikalno stranko, dasiravno iz drugačnih vzrokov; zarad tega pa hočem svojim politiškim neprijatlom in prijatlom v zboru in zunaj zbora razjasniti, iz česa da izvira ta zveza, ali, kako da mislim.

Če pregledam bolj na tanko postavo 25. maja t. l., vidim tukaj dvojno prizadevanje, ktero si je pa ravno navskriž. Vodji liberalne stranke so hotli tukaj pokazati, kako so liberalni ali cerkvi neprijazni, tedaj so hotli vzeti cerkvi ves vpliv do odgoje v ljudski šoli, in to je bilo njim vzor.

*) Ta poslanec je štirskem deželnem zboru edini Nемеc, ki glasuje s Slovenci.
Vredn.

Ko so pa hotli postaviti izdelati, so se pa vendar spomnili, ker bile so brihtne glave vmes, da to ni tako lahko, katoliškemu ljudstvu v Avstriji katoliško zavest kar na mah iz serca stergati. Hoteli so, pa niso mogli, za to so ostali na pol pota; vtaknili so nekatere paragrafe vmes, kateri bi cerkvi nekak pa zelo omejen vpliv varovali. Ob enem so pa razglasili tudi brezversko šolo v načelu, zvesti si, da jih bo njih stranka hvalila; prihranili so si pa tudi prosto pot, po kateri bi znabiti pozneji lahko napredovali.

Tako je prišla na svetlo šolska postava, in vladin predlog, katerega imamo pred sabo, iz te izvira. Nikakor vas nočem o načelu za šole iz kerščanskega stajališča podučevati; hočem le navesti dve točki, in jih bolj obširno izpeljevati.

Po mojih mislih je neoveržljiva resnica, da je ljudska šola najprej naprava za versko in нравno izobraževanje, in potem še le učilnica, in vesel me, da sta tudi dva slavna predgovornika v tej stvari z mano nekako enakih misel. Dokazuje pa tudi to zgodovina 14., 15., 16., 17. in deloma tudi 18. stoletja. Ako pregledamo posamesne liste v tej zgodovini, bomo videli, da je bila šola do naj novejših časov cerkvi pridružena; ne govorim tukaj od višjih šol, ker znano je, da so bile gimnazije združene s samostani; govorim le od navadnih farnih ali ljudskih šol, in tukaj govorim ne samo kakor katoličan, in dokazov v to iščem iz zgodovine protestantske cerkve, in napotujem vas tukaj na ukaz braniborske konzistorije l. 1573., v kateri se naroča, da ima cerkvenik pod pastorjevim nadzorništvom otroke podučevati. Tako se je ravvalo od stoletja do stoletja, in še le v drugi polovici 18. stoletja se je za nekaj časa to silno prenaradilo.

V pruske šole je veliki školnik Diesterweg opiraje se na Pestalocijeve teorije racionalizem vpeljati hotel; a njemu nasproti se je bojeval slavní mož Volbenk Mencil z do- ločnim vspehom, in če pregledate nove ukaze za protestantske šole pod ministerstvom R a v m e r j e v e m dne 1., 2., 3. oktobra l. 1854., najdeli bote, kar je že poprej poslanec, gospod dr. Mavricij pl. Kaiserfeld izrekel, da je v protestantski cerkvi na Pruskem, ktera je protestantska velemoč, že od l. 1816. šola v tesni zvezi s cerkvijo.

Kar se drugega tiče, pa prav rad prijenjam, in tega sem prepričan v dnu svojega serca, da se mora dosihmal veljavna

postava na vsaki poti prenaprediti v duhu časa, in da naj se katoliški neduhovni vdeležujejo pri šolskem ogledništvu, ker otroke v šolo pošiljajo in se z njihovimi denarji šola vzdržuje. Ravno to vidimo tudi v poslednjih časih na Ogerskem; v zbirališču v Šopronju in Vélíkem-Varadinu so izrekli, da imajo katoliški neduhovni pravico in dolžnost spregovoriti pri cerkvi v tem, kar zadeva materijalno korist.

Prav določno pa moram zabraniti se očitaniu, ki se vedno ponavlja, da duhovščina zabranjuje ali ovira ljudsko izobraževanje po nižjih šolah, kakor da bi duhovščina nič drugega ne delala, kakor ljudstvo v nevednosti obderževala. Gospôda moja, to so fraze, in zopet fraze (t. j. govornice, enake strahu, ki je okoli kraja prazen, v sredi pa votel), dokazal pa tega še nihče ni. *)

Gospod poslanec govori potem od neke šolske knjige, ktere je nekdo bral v zboru 9. septembra t. l.; vsi so se nekterim besedam te knjige smejali, a te knjige ni izdalo škofijstvo, ampak c. k. založništvo za šolske bukve na Dunaju. *)

Dalje gospod Buol pravi: Gospôda moja! pustimo teorijo, ker ne verujem, da bi se v tej reči porazumeli; jaz ne upam, da bi vas prepričal, ravno tako pa ne mislim, da bi vi mene. Poglejmo na djansko polje in kaj je tukaj bolj praktičnega, kakor je denar; pri denarju neha dobrikovanje in tudi pri politiki denar velikrat velikrat več razsoja, kakor mislite. Princip ali načelo se zabranjuje, človek se pa postavlja pod zastavo oportunitête (plašč po vetru zasuče), in pod to zastavo hočem le nekaj omeniti. Potrudil sem se, da sem dobil nekaj političnih dokazov.

Znano vam je, gospôda moja, da je na deželi in tudi po manjših mestih in terjih učitelj mežnar in organist ena oseba in za vsa ta opravila dobiva svojo plačo, in vendar se zgodi, da je plača za učitelja naj manjša, in da je mežnar in orglavec veliko bolje plačan.

*) Ravno te fraze so bile tudi v kranjskem deželnem zboru na versti, in narodni poslanci so imeli naj več s tim opraviti, da so odbijali, zavračevali in v nič devali te ugovore. Temu se tudi pripisuje, da naši poslanci niso tako globoko v reč segali, kakor n. p. tukaj gospod Buol-Bernburg.

Pisatelj.

*) Gospod Buol je menda hotel reči, da, ako je ljudska šola res slaba (?), si je vlada več zakrivila pri ljudski šoli, kakor cerkev, kar je v našem zboru tudi povdarjal g. poslanec Svetec.

Pisatelj.

Imam nekako 200 fasijonov v rokah, in od teh priobčujem nekatere. Opomnim, da so ti fasijoni od leta 1859., mogoče, da se je kaj spremenilo in da je mežnarija in učiteljstvo odsihmal kaj bolje plačano, ker število ljudi narašča, a razmera teh prihodkov vendar le ostaja. Imam n. p. zglede iz šole v Ligistu. Učitelj ima kakor učitelj 82 gld. 33 kr., ima pa kakor mežnar 338 gold. 35 kr.; kakor organist pa ima 76 gold. 40 kr., tedaj vsega skupaj 497 gold. 8 kr., in učitelj ima tedaj le šesti del vseh prihodkov. Veliko neugodnejše je o Kajnah. Tam ima učitelj 25 gold., mežnar pa 398 gold. 35 kr., in organist 23 gold. 57 kr., vsega skupaj 446 gold. 92 kr., in učitelj ima le osemnajsti del vseh prihodkov. Ravno tako očitna je razmera v Stajncu. Učitelj ima 13 gold. 30 kr., mežnar 207 gold., in organist 50 gold. 52 kr., tedaj nekako dvajseti del vseh prihodkov, kakor učitelj!

Naj bolj očitno je pa to v Brežicah; tukaj dobiva učitelj 5 gold.; mežnar 237 gold.; organist 13 gold.; tedaj učitelj le petdeseti del vseh prihodkov.

Obernimo to v djansko življenje! Mislite to o številkah, kakor hočete, to je enkrat gotovo, ta s temi prihodki, katere sem našteval, učitelj (kakor tak, če drugega ne opravlja) živeti ne more. Izpeljujem iz tega svoje dokaze. Če v principu izključite ali izpahnate cerkev, da ne bode imela določivnega vpliva do šole, če iztirate svečenike kar na ravnost ali ne na ravnost po ovinkih iz šole ali pa jim kaj malo, in na videz le nekaj vpliva dopuščate v šoli, tako potem lahko razumete, če se bodo ta opravila beržkone izločevala.

To pa ne gre drugače, da soseska dodá to, kar je poprej od drugod prihajalo, ali z drugimi besedami, da soseska učitelja živi. *) Obračam se pa sedaj posebej do tistih gospodov poslancev, kateri so bili poslani iz mest, tergov ali vasi, ali jih bodo pri povratku sprejemali s posebnim veseljem, ako v spomin na zbor prinesejo volilcem postavo, po kateri bodo soseske, ki so že sedaj zadosti obložene, še več davkov dajale. Ti

*) Tukaj pa mislim, gre razločevati, kaj je učitelj kot mežnar dobival od cerkve, kaj od farne soseske. — Kar je cerkvenega, ne more se od cerkve ločiti; soseskom pa je vse eno, ali biro dajejo mežnarju ali učitelju; od te bire naj nekaj dobiva mežnar, nekaj pa učitelj; če pa učitelja hoče imeti fara za mežnarja, je pa vse njegovo, samo pod drugim imenom.

vzroki bi bili tukaj zastran šolske postave in njenih določeb merodajavne. *)

Nasvetujem tedaj, da bi vladinega predloga ne obravnavali. Ako pa pade moj nasvet, si prihranujem, da bodem pri posvetovanji pri posamesnih paragrafih varoval cerkveni vpliv za kerščansko katoliško šolo“. **)

*) Učitelji smo pa v teh rečeh te misli, da je poslednji čas, da vlada ali dežela kaj za nas stori. Dokler je človek terden in lahko dela, že živi sebe in svoje, — a pride bolezen in starost; učitelj že sedaj komaj shaja, iz česa si bo pa zderževal pomočnika (Personal-Gehilfen), kadar sam ne bode mogel delati? Ko bi pa učitelj dobival plačo za poučevanje, bi pa drugo, kar še dobiva pri cerkvi, lahko dobival njegov pomočnik. — V marsičem bi se učiteljem lahko pomagalo, ko bi bila le resnična volja, a vlada, a prav za prav njeni organi, še tega ne storé, kar je njih dolžnost, in če le učitelj prosi in prosi, ga pa vadijo poterpljenja. Pis.

**) Ravno iz tega stajališča, kakor g. poslanec v štirskem zboru, sem tudi jaz nasvetoval v kranjskem učiteljskem zboru, da naj se učiteljstvo od mežnarije in orglarstva v principu loči. Ako me niso moji tovarši ali ne mara drugi razumeli, nisem jaz vsega kriv; drugače govori poslanec, drugače učiteljček, ki še poleg tega prosi za povišanje plače, in učiteljček še ni nikdar in nikjer določeval, kateremu bo služil, še celó tega ne, kaj in kako bo učil, to mu že drugi povedó, in iz njegovega stajališča, kakor podložen, mora vbogati vsakega, katerega čeznj postavijo, ako noče, pa hajd! — Sam za sé si človek lahko svoje misli, ali v očitnih zborih za to ali uno potegovati se, mu ne pristuje. Reč pa je tukaj taka-le: Ako nastopi državno nadzornístvo, tako mora tudi država ali dežela učitelja plačevati; cerkev ni dolžna s svojimi doneski podpirati napravo, pri kateri ima malo ali celó nič vpliva, to se pravi z drugimi besedami: Učiteljstvo naj se od mežnarije in orglarstva v principu loči! Ako je kak učitelj tako priprost, da misli, da bo za naprej le on določeval, ali bode mežnaril, ali bode orglavec, ali ne, — kaj morem jaz za to! — Ako pa država noče ali ne more plačevati učitelja tako, da bi živil brez cerkvene službe, je pa očividno, komu gre nadzornístvo nad ljudske šole. Naj se stvar suče tako ali tako, vsaj pri nas na Kranjskem in morebiti tudi drugej bo duhovščina poglavitna množina (faktor) pri šoli, če ne, ljudska šola razpade. — Ako so nekteri učitelji tirjali, da bi se tudi orglarjeva služba ločila od učiteljeve, niso pomislili, kaj se to hoče reči in kaj ima to vse v sebi. — Če župnik ne bo zadovoljen z učiteljem, mu prepové zakristijo in kor, starše pa svari pred šolo, za cerkvene prihodke pa lahko dóbi mežnarja in organista, kateri bo tudi nekoliko v šoli poučeval. — Tako je! V tem zmislu sem se jaz potegoval za ločenje v principu. — To pa, kar sem nasvetoval pri zboru, da bi se povsod napravila „tabula rasa“, t. j. da bi se iz novega naredili fasijoni za učitelje, se pa ne more hipoma izvršiti. Tri leta so imeli opraviti rajnki knezoškof, preden so vravnali, da neha bira za duhovne po vnanjih farah, ktere so nekđaj spadale k materi fari. To je bilo toliko ložeji, ker se je z versko zalogo po mogočosti pobotalo; a za učitelje je ostalo to naj več, pri starem, in vsako leto se morejo bojevati ali toževati za par krajcarjev, ki jim jih prav za prav soseske niso dolžne dajati. Ko bi se cerkev in država lepo porazumljevala, bi se to in marsikaj drugega vravnalo, in učitelju sem in tje plača zboljšala; po §. 1. šolske postave 25. maja t. l. pa cerkev za

Odgovor in vprašanje:

Kako bi se v ljudski šoli z drugimi nauki združeno pospeševalo umno, národno gospodarstvo in obertnijstvo?

Govoril v prvem obénem zboru ljudskih učiteljev na Kranjskem

Fel. Stegnar.

(Konec.)

6. Učitelj naj pri spisnih vajah i. t. d. tudi učence vadi, da kaj spisujejo o kmetijskih ali obertnijskih rečeh, p.: kako se drevesa cepijo, kako je dobro gnojišče narejeno; kje delajo na Kranjskem slamnike, kje plahte in mezlan in sifa, kje kose sekire, pile i. t. d., kje kujejo žeblje; kje kopljejo rudo, kje premog, kje železno, kje sreberno rudo, kako? i. t. d.

7. Učitelj naj posebno večje učence opominja pri pogovorih in pri spiski na kmetiške opravila v posamesnih mescih. p.: Ktera opravila so ta mesec na polji in travnikih? Kaj je treba pri živini? kaj na vertu in v vinogradu? kaj pri čebelah? kaj se dela v gojzdu? ktera so hišna opravila? Kedar je domá ali kje v bližnjem kraji sejm, naj učenci popisujejo, kaj je bilo na sejmu vse naprodaj, in po katerem kupu; kaj je bilo naj dražji, kaj naj bolj po ceni, od kod so prišli ti, od kod uni pridelki, kateri rokodelci so izdelovali te, kateri une reči itd.

8. Učitelj naj večje učence spodbada, da naj na paši ali domá zvečer izdelujejo različno kmetijsko orodje in mašine ali v resnični, ali v zmanjšani meri. Take reči naj nosijo v šolo kazat; učitelj naj potem pusti, da jih drugi učenci presojujejo, ali so prav in popolnoma, ali na napačno in nepopolnoma na-

šole ne bo kaj rada dajala; odkod bomo tedaj pričakovali pomoči, kakor od vlade in deželni h zborov? — Pobiranje mežnarske bire je po nekterih krajih res čudno. Tako si v nekterih krajih učitelj snop pšenice na polji nažanje ali pa iz kozelca vzame; v nekterih krajih gre pa učitelj z gosli biro koledvat, da more zasluženó še enkrat služiti. Ko bi učitelj sam mogel opravljati mežnarijo, bi mu vsakako nekaj ostalo; nekdanji mežnarji, ki so naj več kakošno rokodelstvo znali, so bolje shajali, kakor sedaj učitelji, ki imajo vendar boljšo plačo. Ako pa učitelj sam noče ali ne more mežnarije opravljati, mu pa kaj malega ali še celó nič ne ostaja iz mežnarskih prihodkov. To vsak lahko razume, ki vé, koliko človek leto in dan veljá. Če pa kateri hoče ali more sam opravljati, toliko bolje je zanj; če bo pa mežnarija pobiljšek, bo iz prisiljenega služabnika župnik imel r a d o v o l j n e g a delaveca, ki bo pazil, da mu ne uide ta zaslužek. Orglarstvo pa tako spada k učiteljstvu, in če bo fajmošter zadovoljen z učiteljem, bo gotovo raji imel izprašanega orglavca, kakor pa tistega, ki zna le nektare vižice na pamet. — Sploh pa sedanji čas tirja, da je učitelj naj prvo učitelj, in da je za to službo plačan tolikanj, da more po svojem stanu spodobno živeti.

Pis.

rejeni; potem pa naj to sam določuje. Dasiravno imamo že v slovenščini veliko blagá o umnem gospodarstvu in obertnijstvu, vendar nimamo še prave knjige, ki bi vse te reči (realije) vkup obsegala in učiteljem in učencem v ljudski šoli v tem poduku pot kazala. Dobro bi bilo tedaj, da bi se taka koristna knjiga za ljudsko šolo spisala.

Da bi se pa ta prekoristni poduk v ljudski šoli mogel izverševati tako, kakor zahteva njegova imenitna naloga sedanjega časa, naj bodo pa naše ljudske šole zares ljudske, to je take, od katerih bode imelo ljudstvo zares pravi dobiček in blagor. V ljudskih šolah se mora podučevati vse le v maternem, ne pa v tujem jeziku. Od kod izvira napaka, da so naše ljudske šole naj več še vedno na starem mestu, kakor so bile pred več leti! Samo za to, ker se v naših šolah učenci le preveč morajo vbijati s tujim jezikom — in za vse drugo — za življenje potrebne reči — pa ni časa. Dobro je sicer, da se otrok vadi in navadi tujega jezika, toda, kaj pomaga, če ga ne zna toliko, da bi mu to v življenji kaj koristilo!

Ljudje, ki tiščé nemščine v naše ljudske šole, menijo, da so ljudske šole samo za to, da se otroci v njih pripravljajo za srednje in višje šole. Koliko jih šola dalje, koliko jih ostaja domá, to nam kažejo številke.

Da bi se pa v kaki šoli vsi učenci morali učiti kak nauk le za to, ker ga potrebujejo le nekteri iz med njih, je gotovo krivica, ki se ne more zagovarjati.

Ako hočemo tedaj, da se bodo naši učenci bolje in več v šoli učili, ne mučimo jih s tujim jezikom! Vsak národ ima pravico, da se izobražuje in ne zaostaja za drugimi národi; izobraževati pa se národ more le v svojem jeziku!

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Iz Beneškega stopi cesta pri Pontablu na koroška tla; ko pride do Trebiža se zedini s tisto, ki pride iz Goriškega čez Predél po rajbelski dolini na Koroško. Ta cesta pelje od Terbiža naprej do Beljaka, nad Voceljem se združi s kranjsko cesto, ki derží čez Koren. Od Beljaka se nekoliko časa derží podravske ceste, ter jo zapusti pri Špitalu in potem gre po

dolih reke Jezere čez Kačberg na Štajersko in Salcburško. Ta cesta veže tedaj vzhodno Bavarsko na ravnost z Goriskim, Beneškim in celo Italijo.

Srednja cesta stopa na Ljubelu v deželo in gre čez Celovec, Št. Vid in Brež po Novo - Terškem sedlu na Štajersko; ta cesta veže tedaj po najkrajši potezi Česko in Avstrijo nad Anižo (čez Linec) z Ljubljano in Terstom.

Najvzhodniša cesta stopa pod jezerskim verhom na deželna tla, derži na Kaplo, Velkovec in od ondakaj na Št. Andraž v labodski dolini, prestopa meje na obdanskem sedlu in veže tako na Judenburk in Bruk pod Severnikom ali Semeringom naravnost Dunaj z Ljubljano in s Terstom. Pa izgubile so, kakor smo že odmenili, vse te ceste po železnicah, ki so povsod njim paralelno izpeljane nekdanjo svojo po svetu znano veljavo.

Gledé notranje zveze ali stike so naj važniši kraji, kjer se ceste križajo na gornjem Koroškem: gornji Dravberk. Grajfenburk, od tod cesta v zilsko dolino, Sachsenburk (cesta v belsko dolino) Špital, (kjer se ločite dravska in cesta na Solnograd), Beljak, Terbiž (od koder pelje romarjem na Višarje dobro znana cesta čez Fužine (Weissenfels) na Kranjsko), druga na Podkloster in dalje na Beljak; nekoliko nad Podkloster pelje cesta v Zilo); na notranjem Koroškem so pa: Medvodje (v kerškem okraji) in Št. Vid pa Terg in Celovec; na doljnem Koroškem: Velkovec, Pliberk, doljni Dravberk in kraj južno pod Št. Lenartom v gornjem Labodnji, od koder derže na vse strani postranske deželne ceste v poprečne dole, združevaje, kolikor se da med sabo tudi drugo k drugi paralelne doline.

Drava nosi plave po 80 — 100 centov težke, na katerih se poglavitno železni izdelki (v ceni 280000 gl.) izvažujeje iz dežele. Po verbskem jezeru plavajo parniki.

J. Koliko je pa železnih cestá na Koroškem?

O. Dosihmal je le ena, ki veže Štajersko s Koroškim in derži od Maribora v Celovec in Beljak; ravno kar delajo drugo cesto, ki pelje iz Celovca čez Št. Vid na Unzmarkt (Štajersko); delala se bo tudi v kratkem cesta, ki bo po savski dolini peljala na Terbiž, od koder se bo pa dalje v Beljak izpeljala; od tod bode pa po dravski dolini peljala na Tirolsko. Potem bo vvoz in izvoz v deželo na vse kraje mnogo zljajšan.

Telegrafiška poteza je v deželi 24 milj dolga, ter stika Beljak in Celovec z Dunajem, z Ogri pa s Terstom.

Ljudskih šol je bilo 1861. leta 333 in sicer 299 katoliških pa 34 protestantskih, tako da je prišla 1 šola na 8 naselbin. Glavnih šol je bilo med njimi 10; za dečke 5 katoliških in za deklice tudi 5. Po nemško se je učilo v 249 šolah; po slovensko v 28, v obeh jezikih, v 56. Podučevalo je vseh skupaj 459 oseb (med njimi 107 katehetov, 313 učiteljev in učiteljic pa 39 učiteljskih pomočnikov). Med učitelji je bilo 38 protestantov. Otrok za šolo vgodnih je bilo 32217, v šolo jih je pa le hodilo 24484 ali 70% otrok za šolo. Nedeljskih šol je bilo 300, v ktere je hodilo 5174 dečkov in 4189 deklet. Viša realka je v Celovcu, in tudi viši gimnazij benediktinski. V Celovcu je tudi zasebni zavod za gluho - neme obojega spola; tu ste tudi oskerbnišnici s 4 učitelji pa s 312 gojenci.

Za povzdigo slovenskega jezika in slovenskega slovstva dela

a. društvo sv. Mohorja v Celovcu, katero je imelo 1868. leta 10174 letnih in 284 duš dosmertnih udov in izdaja podučne, pobožne in zabavne knjige;

b. čitalnica v Celovcu.

Uprava.

Deželna uprava je taka, kakoršna sicer v deželah cislajtanskih. V Celovcu stanuje lastni deželni poglavar, v sodnijskem oziru spada Koroško pod višo deželno sodnijo v Gradcu.

V deželni zbor voli Koroško 37 poslancev, in v državni zbor jih pošilja 5.

Čistih dohodkov je dežela dala 1860. leta 2,554.895 gold., torej po 7 gold. na glavo; čistih stroškov za deželno upravo pa je bilo 1,218.633; ostaja toraj čistih 1,336.262 gold., katero je dalo Koroško za osrednjo državno upravo.

Deželno imě, po latinsko Carantanum, se nahaja prvič v VIII. stoletji.

Stari in mladi Slovenec.

Zaprěta.

O. Interdictum, in zaprětiti je increpare, praecipere, repellere.

S. Pretiti ali protiti mi je navadno, zapretiti in zapreta pa rabim premalo kdaj. **Z a p r e t i t i** nam. zažugati, užugati (cf. subjugare.)

Zasovū.

O. Vectis, iz zasuti obruere, ali prav za prav zasunaŕi obturare.

S. **Z a s o v** nam. zarinek ali zapah pri durih in vratih (cf. zasunka repagulum habd.).

Zastava.

O. Kakor v novoslovenščini.

S. Pa tudi nam. zasada insidiae; **z a s t a v** in **z a s t a v - n i k** je obses. Sicer se rabi **z a s t a v** in **z a s t a v a**, kakor **z a l o g** pa **z a l o g a** (**z a s t a v** in **z a l o g** obses et pignus).

Zastapŕ.

O. Tutela, opitulatio; **z a s t a p i t i - a t i - o v a t i** protegere, opitulari; **z a s t a p i t e l j** tutor, **z a s t a p i n i k ũ** propugnator, **z a s t a p i n i c a** patrona.

S. Menil sem, da je **z a s t o p**, **z a s t o p a t i**, **z a s t o p n i k** celo nova oblika po nemški (vertreten, obstruere, vrata zastopiti), in bôdla me je, kadar sem jo čital v novejših knjigah in časnikih; ali sedaj vidim, da je **z a s t o p - i t i - n o s t** itd. v smislu „verstehen“ nemškuta (**z a s t o p i** se z nogo ne pa z umom!), v inih pomenih pa, kadar se govori o „varhih, pomočnikih, braniteljih, besednikih, zavetnikih“ itd., znana je bila že Vam, toraj če dobro služiti i meni.

Zahvaliti.

S. Zdelo se mi je, da je ponarejena po nemški „sich bedanken“ se zahvaliti, in da je še mlada nam. hvaliti laudare, gratias agere; ali že **V i s t e** imeli zahvaliti in zahvaljati gratias agere, toda brez — se.

Začelo.

O. I začëtistvo na pr. sv. Marije conceptio.

S. Menda se razloči od novosl. spočetje. Tudi bi ne bilo napak, ako bi za načelnik, načelo, načelno — pisali časi začelno, **z a č e l o**, **z a č e l n i k** dux.

Zajččari.

O. Zajččari piši *canis leporum venator* — pes, ki zajee lovi.

S. Ker pišete Vi samo zajčči, vidim da je najboljše tedaj *zajec*, ne pa *zajic*, *zavec*, *zec*, katerih oblik celo nimate.

Zvati.

O. *Clamare, vocare* — vpiti, klicati, kakor *novosl*.

S. Pa vendar prereditko, na pr. zvati na obed, *zvatelj*, *zvataj* qui invitat, ad coenam invitans (cf. *zóvica*, *zóvčín* Murko).

Zvězdíniků.

O. *Astrologus, zvězdínica astrologia*.

S. Lepše kakor *zvezdar* ali *zvezdogled-ec*, *zvezdozorec* ali - *borec* ali - *slovec*!

Zvěřů.

O. Časi moškega časi ženskega spola, ima tudi lastno sklanjo.

S. Posebej zaznamnja *zverstvo feritas*, *zverost* in *zverinstvo beluarum natura*, *zverica* in *zverinica femina*, de *feris*; *zverina caro ferina*, *zverno beluarum*, *zverski beluinus*; *zveriti se n. pr. jariti se i zveriti irasci et furere*.

Zemlja.

O. Kakor *nsł.*, in le malokdaj se bere *zemja*, in menda samo enkrat *zemí f.*, kakor *česk*.

S. Ali ravno ta oblika mi je všeč, da rabim lahko *zemínň*, *zemísků* — *zemno*, *zemsko* nam. *zemeljsko*, *zemeljno*. *Zemlístvo* ná pr. *telese*, *natura terrestris*. Dasi pišejo ini Slovani *zemlja* tudi za deželo, državo, pokrajino, meni vendar ni po volji p. Sv. Ciril in Metod prideta v *zemljo* slovensko nam. v deželo, ker *zemlja* je zlasti *terra*, *terra continens*. Kako da je *zemljaninů* Vam bil *qui eiusdem est civitatis*, in celo *condiscipulus*?

Zima.

O. *Hiems, frigus*, in *zimíností frigus*.

S. Kar sicer zovejo „*zimica*“, je po Vaše tudi *zimínica febris* *nsł.* *merzlica*.

Zišči.

O. *Crepidarum venditor.*

S. Vi pišete: *vocabulum obscurum*. Poznam hišo, kjer se pravi: pri Ziscu, in kjer so res bili čevljarji.

Zlo.

O. Sej vendar sploh znano sedanjim Slovincem: malum, iniquitas.

S. Pisari naj se nam. hudo, hudobija itd. mnogotero po stsl. zloba in zlobí; zlobiti in zlobiti se na koga irasci, aegre ferre; zlob saevus, zloba sta bila, zlobost-ota-stvo, zlobnik, zloč f. miseria, zlostviije dolus, zled f. malum, zledinü noxius p. jedno i zledno.

O. Zlorodinü, nasprot dobrorodinü, zloslavinü ignobilis, zlovodinü, zlosččinü difficilis rectu, ad secandum; zločistü-stivü malus, impius, nasprot blagočistü-stivü itd.

S. Iz zel-zli je serb. zlica (femina prava) hudobna ženska, moški zlic; stari zlec t. j. zlodej.

Znakü.

O. *Signum; familiaris p. svoje znaky.*

S. Znamnje ali znamenje, znamenstvo, znanje in znanstvo, je tudi novosl.; paziti mi je na razloček med znamenivü significans, pa znamenitü insignis, conspicuus.

Zrakü.

O. Zrakü ima mnogo pomenov: visus, oculus, forma, facies, species, idea, contemplatio.

S. Iz korenike zr-zrk je nsl. zrak aër habd. hung. zrklo pupilla meg. zrkalo rib. croat. zraka f. radius itd. Zrklo ali zerklo, kar zenica nam. zrenica. — Zerkalo mi je doslej bilo tudi speculum, Vi imate pa le zrcalo. — Zračiti je spectare, in zračna ptica (de aquila) acute cernens, ne po novosl. razlagati. — Zritelj spectator, zrcalnik speculator; zriteljno theoretice, nasprot deteljno practice.

Zabü.

S. Radix, pravite, zëb dilacerare, olim zäbrü cf. nsl. zuberine gingiva; zëbsti dilacerare, frigere, congelari; mar tudi zëbnaü, zëbati germinare iz perve korenike? Zëblica fringilla, nsl. zeba (Fink).

Književnost.

Tudi vsem ljudskim učiteljem prav koristna knjiga je prišla na svetlo, ki se imenuje

„Nauk o telovadbi“.

Prvi del te knjige, kterega je še izdal bil med tem razpušчени „Južni Sokol“, začel se je prodajati. Prevzelo je te knjige, ktere je skoraj poldrugo leto pokrival uradnijski prah, z drugo zapuščino „Južnega Sokola“ vred novo društvo sokolovo, in misli nadaljevati delo, brž ko se bode kaj dosti razprodalo omenjenega prvega zvezka. Ta obsega (na $1\frac{3}{4}$ pôle velike osmerke): „Proste vaje (Freiübungen) z nekterimi rednimi vajami (Ordnungsübungen)“. Po kratkem vvodu so najprej razložene „posebne vaje“ (z glavo, s trupom, z rokama, z nogama), in potem so popisane „nektere izmed prostih vaj“ v sledeči versti: A) vaje z rokama; B) z nogama; C) v napadu; Č) s trupom; D) v opertej leži; E) z medseбно (vzajemno) podporo ali vaje, pri kterih se združi po več telovadcev, po dva ali trije; sem spada tudi borba (Ringen); F) vaje v hoji; H) v tekanji; I) v poskoku (Hüpfen); J) v skakanji. Sestavil je bil gradivo najprej izurjeni prvosokol g. Viktor Koloreto, in sicer nemški, ker telovadske terminologije v slovenskem ni bilo; poslovenil je nemški spis g. Franjo Levstik, kterega sta v tem podpirala gg. Luka Svetec in prof. Vavrû. Koliko težave je prizadevala ta prestava, tega se bode preveril vsak, kdor to knjigo pazljivo prečita; razvidno pa je najbolj iz tega, da je trebalo vseletnega čiščenja in premišljevanja, predno je bil rokopis za tisek prirejen. Pa kakor je bila težavna in ostra naloga, vendar je izvrstno rešena in v resnici se sme ponašati s tem delom slovenska literatura. Gotovo pa bode tudi dobro došlo vsem prijateljem telovadja in najbolj ustrezalo učiteljem ljudskih šol. Za praktično rabo priporoča se knjižica še posebno zarad tega, ker ima pridjanih 50 prav ličnih podob v kamnotisku, s kterimi so nektere vaje zarad boljšega in lažjega razumljenja razjasnjene. Vnanja oblika je prav lepa in okusna, cena pa po vsem tem gotovo prav nizka. En iztis veljá 40 kr. Dobiva se knjiga v Ljubljani pri g. Ed. Hohnu, bukvarju na starem trgu in pri čitalničinem strežaji Tomažiču. Kdor si hoče naročiti kaj

več iztisov skupaj, obrne se tudi lahko naravnost na odbor sokolov. Zeleti je, da bi se ta knjiga razširila kar največ mogoče med ljudstvom in posebno med ukažejno mladino. Rojaci! sezite po njej!

Šolska letina.

„Sporočilo ljudske šole v Dolini in v Boljuncu konec leta 1868“, kaže: a) kratek letopis k domači zgodovini, v katerem je marsiktera zanemiva drobtinica; b) prednike in učitelje, med katerimi je tudi učiteljica, ki je učila dekleta šivati, plesti in vse nauke v prvem razredu vsakdanje šole v Dolini; c) pregled posamesnih nauk in ur in število učencev in učenk v dolinski in boljunski šoli, katerih je bilo v Dolini 206, v Boljuncu pa 135, in ki so se zraven navadnih šolskih nauk učili tudi sadjereje, zemljepisja, peti in telovaditi; d) dnevnik dolinske in boljunske šole. Vidi se iz tega sporočila, da učitelji ondašnjih šol skerbé za pravo domačo omiko pri šolski mladini.

Dopisi in novice.

Iz Hajdine pri Ptuju. Hvala, komur hvala gre!

Naš sedanji višji šolski ogleda, veleslavni gospod Ignaci Orožen, gotovo vso pohvalo zaslužiijo zategadelj, ker šole, ki so doslej bile le provizure — in takih ni malo — so začeli s stalnimi učitelji nadomestovati. Čemu tudi začasno učiteljstvo? Moj Bog! ako že res ni toliko sposobnih učiteljev na Slovenskem, da bi vredni bili stanovitno učiteljstvo na farnih šolah prevzeti, takrat pač naše šole po vsi pravici grajo zaslužiijo. — Ako se pa od cerkve, od duhovnih gospodov učiteljem vrata k stanovitni službi zapirajo, ali smemo tedaj učiteljem zameriti, ako zahtevajo, da naj se šola od cerkve loči, in se učitelji namésti duhovnim gospodom, šolskim odborom uklanjajo. „Roka roko omiva, obedve pa lice“. Več skoraj o tej reči ni treba omeniti, sej vsak sam vé, da takrat, ko se struna preveč napenja, rada poči. In kdo je tega kriv? Torej ne nastavljamo zaprek nobenemu stanu, narmanj pa našemu domačemu učiteljskemu.

Ali bi menda s provizurami tako dolgo čakali, da bi nam tujei in prostoverci katedre zasedeli!

J. Š.

Iz Maribora. „Marburger Zeitung“ pripoveduje, da v Šmartnu pri Wurmbergu živi v pokoju učitelj, g. Mihael Kaiser, 71 let star, ki dobiva na dan dva solda pokojnine, in to le v mesecih, ki imajo po 30 dni, 31 dan v mesecu se mu ne šteje. Hrano ta srečni učitelj dobiva pri svojih šolskih srenjah, po katerih hodi od hiše do hiše; stanovanje pa mu daje srenjski župan. — Tudi se iz Maribora piše „Danici“, da so tam z novim šolskim letom dobili tudi novega direktorja za glavno šolo in realko, ki je pa terd Nemeec. Gospod je sicer mož vsega spoštovanja vreden in ne more nič zato, da je Nemeec; to pa je očitno, da bode nemški ravnatelj težko shajal pri šoli, ki

ima toliko slovenskih otrok, še težeje pa kot učenik pripravnikov, ki so slovenskim narodnim šolam namenjeni.

Cerkvena vlada je službo razpisala z določno pogodbo, da mora ravnatelj drugemu deželnemu jeziku popolnoma kos biti. Sicer se mu je v dekretu objavilo upanje, da bode za leto dni slovenskega se naučil. „Dopis“ pravi dalje, da je to postavljenje prva ilustracija k §. 1., da verhovno vodstvo in nadzorništvo čez vse šolstvo in odganjanje pripada državi, in s cerkvenim vplivom bi utegnili romati iz naših šol tudi pravica slovenskega jezika in morebiti še kaj drugega.

Iz teržaške okolice. Deželni poslanci in vsi župani iz okolice so c. k. namestništvu podali prošnjo, v kateri milo tožijo, da jim je neka stranka mestnega svetovalstva odstavila brez vsega vzroka naj boljše učitelje, ter imenovala na njihova mesta druge, o katerih gre glas, da domačega jezika skoro nič ali celó malo znajo, da tedaj niso sposobni učiti v šolah tega kraja; dalje pravijo, da k tim sumljivim in nespodobnim učiteljem ne pošljejo nobenega otroka v šolo, ter prosijo, da naj jih c. k. namestništvo varuje in ne poterdi sklepa mestnega svetovalstva, ampak naj v tej zadevi ostaja začasno vse, kakor je bilo poprej, dokler se same okolice o tej stvari določno ne izrekó.

Iz Ljubljane. Ravno kar smo dobili načert postave za ljudske šole (Volksschulgesetz), kakor je nasvetovan, pa še ne izgotovljen pri sl. ministerstvu poduka. Ako ta načert obveljá, je upati, da bodo za ljudske učitelje in sploh za šolstvo prišli boljši časi. Učitelje v pripravnikiških šolah plačuje država, druge pa srenja, kateri pomore dežela; če pa shajati ne morejo, pomore država. Za izobraževanje učiteljev skerbí država sama; namen ljudske šole ostaja bistveno, kakor je bil do sedaj: verska in нравna odgoja, ter potrebne vednosti za vsakdanje življenje. Šole so: začetnice (Elementarschulen) in mestne šole (Bürgerschulen). V vsaki ljudski šoli se podučuje tudi v naravoslovji, zemljepisji in zgodovini; v mestni šoli pa je še več naukov. Višje mestne šole imajo po šest razredov. V nedeljski šoli se podučuje po zimi po 6 ur, po letu pa 4 ure. Pripravnikiška šola za učitelje traja štiri leta, za učiteljice pa dve leti. Pripravnik dobí spričalo zrelosti, in je podučitelj ali začasni učitelj; čez dve leti prestane skušnjo, in je učitelj. Deželna postava določuje, koliko in kako dobiva učitelj plačo, vendar veljá načelo: učitelj in podučitelj dobivata toliko plače, da shajata brez postranskih prislužkov, in da učitelj more živiti tudi družino. Ktera postranska opravila sme učitelj opravljati, določuje deželna postava. Učitelja more posvariti srenjski šolski svet, pokara ga in še celó nekaj plače priterga okrajni šolski svet; iz službe ga pa pahne deželni šolski svet. Za terdno postavljenega učitelja, če se dobro obnaša, poterdi čez tri leta deželni šolski svet. Če učitelj uči na teden več kakor 30 ur na teden, se mu mora za to posebej plačevati. Vsi za terdno postavljeni učitelji in podučitelji v mestnih in višjih dekljskih šolah, tako tudi njih vdove in sirote, dobivajo pokojnino (penzijo) kakor državni vradniki. Léta, ki jih je kdo služil kot začetni učitelj in podučitelj, so mu šteta. Uči-

teljske službe oddaja tisti, ki jih vzdržuje, poterjuje pa jih deželni šolski svet. Začasne učitelje postavlja okrajni šolski svet. V katerem jeziku naj se v šoli podučuje, določuje po nasvetu tistega, ki šolo vzdržuje, deželni šolski svet. Take spremembe pa se le dovoljujejo vsakih pet let. Učilnih ur na teden je v začetnici naj manj 18, in naj več 24; v mestnih in višjih deklških šolah pa je učilnih ur naj manj 22, in naj več 28. — Kedar kaj več zvemo od te za nas prav važne postave, bodemo tudi več o njej govorili.

— Slavno predsedništvo tukajšnje národne čitalnice je te dni pošljalo po mestu to le vljudno vabilo: „Zima se bliža; ubogi otroci bodo zopet potrkali na vrata miloserčne čitalnice naše. Kakor tedaj že tri leta, se zopet letos ponuja blagim gospém in gospodičinam lepa prilika dobrotnicam biti z delom svojih rok. Da se pa to početje uredi in se voli odbor, ki vodi vsa ta opravila, vljudno prosimo častite gospé in gospodičine, da naj pridejo v četrtek, 29. okt. popoldne v čitalnično dvorano v pogovor“. Bog daj temu prelepemu početju naj boljši vspéh! Zapuščeni otroci že stegajo ročice po milih darovih!

— V c. k. založbi šolskih knjig na Dunaju je ravno kar prišla na svetlo nova šolska knjiga z naslovom: „Perva nemška slovnica“, po kateri se bodejo naši učenci zanaprej učili nemškega jezika. Prihodnjic bodemo kaj več govorili o tej novi slovnici. — Tudi je dodelan nov, čisto slovenski „Abecednik“, ktereга bodemo prihodnje šolsko leto dobili v šole.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofiji. Postavljeni in prestavljeni so g. g.: Franc Zajec, iz Poljan v Planino v črnomeljskem okraji; — Jakob Tavzes, iz Čermošne v Poljane; — Jakob Koželj, iz Polhovega gradca v Čermošnice; — Franc Papler iz Rateč na Gorenskem v Polhov gradec; — Avgust Adamič, iz Šentjurja pri Kranji v Rateče; — Janez Pezdič iz Velesovega v Šentjur; — Jožef Korban, poterj. pripravnik, v Velesovo; — Franc Lunder, iz Srednje vasi na Berdo (Egg); — Jožef Vončina iz Poloma v Srednjo vas; — Janez Kerne, poterj. pripravnik v Polom; — Jožef Lavrič, poterj. pripravnik, v Ribnico za II. podučitelja; — Simon Punčah, poterj. pripravnik, v Obloke za začasnega učitelja. — G. Jožef Kravs, deklški učitelj v Novem mestu, se je službi odpovedal.

Listnica. Vse g. g. dopisnike, ki nam pošiljajo dopise brez imena, prosimo, naj nam povejo svoje pravo imé, ker sicer ne moremo natiskovati njih spisov. Kdor noče očitno pokazati pravega imena, to lahko stori, a vredništvo mora poznati svoje dopisnike. — Vprašavcem, ki skerbé, kaj je sedaj z določki pravega učiteljskega zbora, povemo, da smo vsa voščila in prošnje kranjskih učiteljev dali v vlogah sl. c. k. vladi in sl. deželnemu odboru. S tim smo spolnili svojo dolžnost — vresničuje pa naj jih sreča naša!

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.